

EZECHIEL, PROROK DRAMATYCZNYCH CZASÓW

1. Czasy działalności Ezechiela

Jojakim (609-598), król Judy, po trzech latach wiernej służby zaczyna nie dochowywać zobowiązań wobec Nabuchodonozora. W 598 r. przed Chr. buntuje się otwarcie przeciw Babilończykom. Wtedy władca Babilonii wyrusza przeciw Judzie i oblega Jerozolimę. Król umiera w pierwszych miesiącach oblężenia. Na tron wstępuje Jojakim, którego, po zdobyciu Jerozolimy, Nabuchodonozor każe uprowadzić do niewoli. Między deportowanymi znajduje się Ezechiel, prawdopodobnie już dorosły mężczyzna (według Ez 1,1 trzydziestoletni)¹.

Wraz z upadkiem Jerozolimy w 586 r. przed Chr. kończy się reszta państwowej samodzielności Judy. Ludność, która pozostała w kraju, jest rządzona przez obcych namiestników obcego króla. Ilość Judejczyków pozostałych w kraju szacuje się na ok. 400 tysięcy². Jej położenie materialne w ziemi spustoszonej długotrwałą wojną było bardzo trudne (por. Lm 1,11; 5,4).

O losach deportowanych jesteśmy raczej słabo poinformowani³. Głównymi źródłami informacji w tym względzie są księgi biblijne Ezechiela, Izajasza, Ezdrasza-Nehemiasza. Z czasem, życie deportowanych stawało się powoli znośniejsze. Większość Judejczyków otrzymała ziemię do uprawy, inni pracowali jako wyrobnicy. Rzemieślnicy pracowali przy budowach wznoszonych przez Nabuchodonozora i jego następców. Handel początkowo nie odgrywał większej roli w życiu wygnańców, ale z czasem wielu Żydów przeniosło się do miast i zajęło się kupiectwem.

Wygnańcy, a więc również Ezechiel i jego słuchacze, pilnie obserwowali bolesne doświadczenia swojej ojczyzny. Swoją wzrok kierowali ciągle ku Jerozolimie, chętnie mówili i słuchali o tym, co się działo w ich ziemi opustoszałej i zniszczonej. Każda grupa deportowanych była wypytywana natychmiast przez żądnych nowości Judejczyków. Wygnańcy wciąż bardziej interesowali się swoją daleką ojczyzną niż obecnym krajem zamieszkania i życiem codziennym. Tęsknili za Jerozolimą (por. Ps 137,1.5-6), a ich smutek i tęsknota nierzadko przeradzały się w nienawiść (Ps 137,8). Głównym osiedlem Żydów w

¹ Por. T. BRZEGOWY, *Prorocy Izraela*, cz. I, Tarnów 1994², 130-133.

² E. Sellin, M. Noth.

³ Por. J. JELITO, *Historia czasów Starego Testamentu* (PŚST t. 3 uzup.), Poznań 1961, 277-284; A. LÄPPLE, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii* (tłum. J. Zychowicz), Kraków 1977, 328.

Babilonii było miasto Tell Abib, położone nad kanałem rzeki Eufrat, zwanym Kabar (bibl. Kebar). Duszą tej wspólnoty był właśnie prorok Ezechiel. Nie będzie nas teraz dziwić, dlaczego Ezechiel, przemawiając do swoich współbraci w Babilonii, zwraca zawsze swą myśl ku Jerozolimie. To jest powodem palestyńskiego kolorytu, jakim cechuje się pierwszy okres działalności proroka⁴.

1. Prorok Ezechiel⁵

Jego imię *J^ehez^eqē'l* znaczy *El (jest) silny = Bóg jest silny*. Prorok urodził się prawdopodobnie jeszcze za czasów reformy Jozjasza (621 r. przed Chr.). Po 597 r., razem z innymi został uprowadzony na wygnanie. Tam, w wieku ok. 30 lat (593 r. przed Chr.), został powołany na proroka. Według Józefa Flawiusza uprowadzony do niewoli Ezechiel był jeszcze dzieckiem⁶, ale zważywszy, że wkrótce potem umarła mu żona lepiej jest pójść za tym co mówili Orygenes i Efrem, że rok trzydziesty, wspomniany w Ez 1,1, należy łączyć z wiekiem uprowadzonego Ezechiela. W Tell Abib, w okolicy Nippur rozpoczęło się jego przepowiadanie, rozwijające się cały czas na wygnaniu. Pochodził z rodziny kapłańskiej (1,3), i to prawdopodobnie z samych Sadokitów (40,46; 43,19; 44,15). Otrzymał powołanie prorockie ożenił się (24,16) z kobietą, która zmarła w początkach oblężenia Jerozolimy (587 r. przed Chr.). Wzmianka z 1,1 świadczy o tym, że on sam żył jeszcze w 567 r., choć nie wiadomo, czy przeżył Nabuchodonozora (+ 562 r. przed Chr.). Umarł na wygnaniu w rejonie Tell Abib.

2. Księga Ezechiela⁷

Współcześni uczeni dostrzegają, że struktura Ez nie jest tak jednolita, jak przypuszczano: pomijając powtórzenia tematów, motywów i wypowiedzi, wskazano tam na liczne przestawienia, dodatki i uzupełnienia, charakterystyczne dla prac redaktorskich. Początkowo czyniono Ezechiela autorem także tych uzupełnień i zmian⁸, rychło jednak także takie rozwiązania okazały się niewystarczające. Obecnie przyjmuje się powszechnie autorstwo

⁴ Por. E. CORTESI, *Ezechiele* (NVB 27), Roma 1973, 8.

⁵ W tej części opieram się na: S. GADECKI, *Wstęp do Ksiąg Prorockich Starego Testamentu*, Gniezno 1993, 160-161.

⁶ „Mężów sprawujących urzędy – ogóle trzy tysiące – pojął w niewolę i uprowadził do Babilonu; znalazł się wśród nich prorok Ezechiel, który podówczas był chłopcem” (*Dawne dzieje Izraela* X.6.3).

⁷ W tej części opieram się na: L. STACHOWIAK, *Prorocy więksi*, w: *Wstęp do Starego Testamentu* (red. L. STACHOWIAK), Pallotinum; Poznań ²1990, 304-305.

⁸ R. KRAETZSCHMAR, *Das Buch Ezechiel*, Göttingen 1900, utrzymywał, że sam Ezechiel sporządził dwie recenzje swych mów (!).

Ezechiela, przynajmniej co do zasadniczej części mów⁹. Prorok spisał mowy, które głosił grupom deportowanych, jedne po ich wygłoszeniu, inne przed nim. Niektóre zostały uzupełnione przez niego dodatkami umieszczonymi przy końcu mów. Przekład grecki LXX zakłada lepszy oryginał hebrajski niż masorecki. Pierwszej redakcji dokonano z pewnością jeszcze w okresie niewoli babilońskiej, na co wskazuje łągodzenie zapowiedzi zagłady z pierwszego okresu późniejszymi prorocत्वami pocieszającymi (np. Ez 11, 14-21; 16, 22-53); w następnych redakcjach należy się liczyć z różnymi dodatkami i glosami, jednak drugorzędnymi. Uzupełnienia te nie przekraczają zresztą objętością ani znaczeniem dodatków redakcyjnych innych ksiąg prorockich.

Pierwsza część Księgi Ezechiela obejmuje mowy przeciw Judzie (Ez 1-24), druga mowy przeciw obcym narodom (Ez 25-32), trzecia wreszcie mowy pocieszające o tendencjach eschatologizujących (Ez 33-39: zapowiedź odbudowy nowego Izraela i Ez 40-48: opis nowej świątyni, kultu i podziału kraju); te ostatnie mowy pochodzą z ostatniego okresu działalności Ezechiela (po 585 r. przed Chr.).

3. Teologia Księgi proroka Ezechiela¹⁰

Ezechiel był pierwszym prorokiem, który dokonał syntezy doktryny jahwistycznej, także tego co dotyczy tematu nowego Izraela i jego powołania mesjańskiego.

Mówiąc o naturze Jahwe podkreśla on szczególnie trzy tematy: chwałę, Imię Jahwe oraz Ducha i Słowo. Chwała Jahwe to temat znany w teologii kapłańskiej (Wj 6,7; Kpł 9,6.23), który u Ezechiela staje się motywem wiodącym, mającym na celu uzmysłowienie Izraelowi nieskończonej wyższości i odmienności własnego Boga. Temat ten pojawia się szczególnie w wizjach podkreślających wyższość Jahwe nad elementami religii babilońskich (cherubiny, burza, koła). Chwała triumfuje także nad śmiercią (3,22-24). Jest jednocześnie świętością (8,11; 40-48), która znajduje przyczynę swego zbawczego działania w sobie samej (20,41; 28,22,25; 36,20-24). Chwała opuszcza sprofanowaną świątynię i wraca tam dopiero wtedy, kiedy sanktuarium zostaje ponownie oczyszczone.

Imię Jahwe jest tematem wywodzącym się również z teologii kapłańskiej (Kpł 18,21; 24,16). U Ezechiela imię jest określeniem i synonimem osoby. Jahwe podejmuje działanie dla wywyższenia własnego imienia, tj. własnej osoby. Przekonany o tym, że nie można opisać kim

⁹ Ten punkt widzenia reprezentują obok egzegetów katolickich także wielkie komentarze ewangelickie G. Fohrera i W. Zimmerliego.

¹⁰ W tej części opieram się na: S. GADECKI, *Wstęp do Ksiąg Prorockich*, 164-167.

jest osoba Jahwe, ale raczej tylko kim wydaje się być, prorok stosuje metodę przybliżenia i pisze *coś, co było podobne* do... (1,5.28).

Duch i Słowo zapełniają przepaść między odległym, przewyższającym wszelkie pojęcie Bogiem a człowiekiem. Duch jest zasadą ruchu, odnowy i życia. Przez niego otrzymują życie wyschłe kości (37,5-9), przez niego Izraelici zostaną odnowieni (11,19; 18,31), on umacnia proroka (2,2; 11,1.24), przez niego zostają wprowadzone w ruch cherubiny (1,12.20). Słowo natomiast jest przekąźnikiem wyroczni, jest ono w ciągłym ruchu między Bogiem a prorokiem, także prorok nadaje mu nawet pewną osobowość. Ono pozwala zrozumieć i poznać, że *Ja jestem Jahwe* (wyrażenie to powraca w Ez 66 razy).

Nowy Izrael jest związany z Jahwe pierwszym przymierzem zawartym na Synaju (16,8) i nowym przymierzem (37,26). Jak u Ozeasza, tak i tutaj jest ono rozumiane na sposób związku małżeńskiego (niewierna żona i niewierne siostry), chociaż u Ezechiela nie ma wyraźnej mowy o miłości Jahwe do Izraela. Jahwe poślubił Izrael dla chwały własnego Imienia i oczekuje wypełnienia swoich nakazów, które dają życie (20,11.13.25).

W ciągu swego istnienia Izrael wykazał dużą niechęć do wiernego wypełniania zobowiązań przymierza. W czterech wielkich etapach swojej historii (20,5-9 - pobyt w Egipcie; 20,10-27 - na pustyni; 20,28-29 - wejście do Kanaanu; 20,30 - epoka królewska) odrzucił postępowanie według przykazań i zwyczajów (20,13), pociągnięty mirażami wielkości politycznej i bałwochwalstwem sąsiadów, dlatego został odrzucony przez Jahwe i wydany w ręce swoich wrogów.

Okres wygnania był odczuwany przez naród jako koniec jego istnienia. Wygnańcy stracili nadzieję, przekonani że ciąży na nich wina ojców, lecz Ezechiel sprzeciwił się idei zbiorowej odpowiedzialności i stwierdził, że każdy ponosi karę tylko za swoje własne grzechy, dlatego nie należy tracić ufności w nadejście wyzwolenia.

Prorok nie zwraca się do całego ludu, ale do Nowego Izraela, który powstanie dzięki indywidualnemu nawróceniu jego członków, przy czym zazwyczaj podkreśla on negatywny aspekt nawrócenia, tj. odwrócenie się od zła. Nowy lud to nie ci, którzy pozostali w Palestynie (11,14-21), ale nawróceni Żydzi z Babilonu, którzy wezmą udział w nowym Exodusie (20,34), przejdą przez nową pustynię (przez narody; 20,35), gdzie zostaną wypróbowani. Ci, którzy wrócą do Jerozolimy, będą mieli nowe serce i nowego ducha (36,26), zgromadzą się dookoła świątyni, zachowają sprawiedliwość, przykazania i zwyczaje (5,5; 11,20; 18,9), a w szczególności szabat (20,2.12.20.24). Jahwe obdarzy również życiem każdego, kto odwraca się od grzechu do sprawiedliwości (13,22). Poza wizją o ożywieniu uschłych kości (ożywienie narodu) - brakuje u Ezechiela wzmianki o zmartwychwstaniu indywidualnym.

Ezechiel zajmuje postawę rezerwy wobec twierdzeń Izajasza i Micheasza (Mi 5,2-6) o tym, że zbawienie przyjdzie przez osobę króla z linii dawidowej (Iz 7,14; 11,1-5). Mówi wprawdzie o mesjanizmie, o słudze Jahwe, o pasterzu, o księciu i o królu, ale nie charakteryzuje bliżej postaci pomazańca, ani wykonywanych przez niego zadań. W początkowym okresie prorok zdaje się uważać, że monarchia ma jeszcze jakąś rolę do odegrania w przyszłości (17,22), potem traktuje ją prawie jak instytucję zbyteczną. Częściej mówi o *naśi'*, tj. o księciu posiadającym cechy wodza z czasów przedkrólewskich. Nowy wódz będzie przede wszystkim człowiekiem sprawiedliwym, będzie pasł naród na wzór Jahwe Pasterza (34,23-24). Podobnie do proroka Izajasza, Ezechiel mówi o błogosławieństwie mesjańskim, posługując się obrazami pochodzącymi z opisu rajy (rzeka, ciągle owocujące drzewa, wolność od chorób, poczucie bezpieczeństwa płynące z bliskości Jahwe).

W kwestii uniwersalizmu, prorok mówi o narodach jako świadkach (5,8.14; 16,41; 20,9.14), dla których również nadejdzie czas, kiedy tak jak Izrael, poznają, że *Ja jestem Jahwe* (6,7.10.14; 7,4.9.27).

Nowy Testament w ogólności, a Jan Ewangelista w szczególności posiada szereg aluzji do Ez: mowa o dobrym pasterzu (Ez 34 - J 10,7-16), pytanie uczniów na widok niewidomego od urodzenia (Ez 18,20 - J 9,2). Pismem Nowego Testamentu pozostającym pod największym wpływem Ezechiela jest Apokalipsa, przepelniona obrazami i symbolami proroka.